

A BIZTONSÁG ÚJ DIMENZIÓJA

Nagy Frigyes

PhD, c. egyet. tanár, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Mosonmagyaróvár
nagyfr@mtk.nyme.hu

Biztonság alatt egyre inkább élelmiszerbiztonságot értünk. Ha a fogyasztó ezt magas szinten igényli, el kell ismernie a többlet-költségeket.

Bevezetés

Magyarországnak esélye van arra, hogy 2004-ben tagja legyen az EU-nak. A nemzetgazdaság stabilitása mellett jelentős érvünk a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlettsége. Ez előnyt jelent a csatlakozásban, hiszen az EU-nak nem érdeke, hogy leépült mezőgazdaságú országot vegyen fel tagjai közé. Az Unió költségvetési forrásait egyre kevésbé kívánja a mezőgazdasági termelésre, illetve a termékek piacra jutásának támogatására fordítani. Olyan mezőgazdaságot lát szívesen, amely csökkenő támogatások mellett is működőképes, és a felszabaduló forrásokat, támogatásokat inkább korszerűsítésre, vidékfejlesztésre, környezetvédelemre hasznosítja.

A korszerű mezőgazdaság velejárója olyan technológiák alkalmazása, amelyek alacsony önköltséggel képesek termelni. Ehhez a birtok megfelelő koncentrációjára van szükség, ami egyaránt vonatkozik a termőföld és az állatállomány koncentrációjára. Persze meg kell találni a helyes középutat ahhoz, hogy a koncentrált termelés és a környezet összhangja fennmaradjon. Ez több EU országban a mezőgazdasági koncepciók újragondolását indokolja. Magyarországon a környezet veszélyeztetettsége nem áll fenn ilyen mértékben, de ez csak általában van így. A termékek többsé-

gét nagyüzemek állítják elő, és bár a kémizálás az elmúlt évtizedben erősen visszacsökkent, számos állattenyésztő telep környezet-szennyezése aggodalomra ad okot. Az egykor igen sikeres nagyüzemi állattenyésztés is birkózott ezzel a feladattal, és most, amikor a környezetvédelem követelményrendszere előtérbe került, kellemetlen örökségként vagyunk kénytelenek ezekkel a gondokkal ismét szembesülni.

A nyugat-európai emberek természetesen tartják, hogy bőséges élelmiszer-ellátásban részesülhetnek. Régen elfelejtették az éhezést, a jegyrendszert, amiből pedig nekik is kijutott a háború után. Ma már a lakosság nagy részét alig érdekli, honnan kerül a pultokra a bőséges élelmiszer-választék. Azt mondják, a termelés azoknak a lakosság néhány százalékát kitevő embereknek a dolga, akik mezőgazdaságra adták a fejüket. Pedig a háttérben Európa egyik legfontosabb, szerteágazó gazdasági ágazata húzódik meg, amely akkor válik szembetűnővé, ha valamilyen fennakadás fordul elő. Olyan ez, mint az egészség: amíg van, nem veszünk tudomást róla, de ha nincs, akkor tudjuk értékelni. A lakosság közérzetét igen nagymértékben képes befolyásolni ez az ágazat, emiatt gyakran válik politikai tényezővé. A politika alakítói is jól tudják, hogy a mezőgazdaságból élők érdekei ellenében nem érhetik el céljukat. Azt is tudják, hogy az emberek, ha nem termelőként, akkor fogyasztóként, esetleg mindkettőként naponta ezer szállal kötődnek ehhez az ágazathoz. A vidék sokszor

okozott kellemetlen meglepetést azoknak, akik csak retorikai szinten foglalkoztak vele.

Tisztán kell látni, hogy a jólét, a kívánatos életminőség nem érhető el az élelmiszer-gazdaság jó teljesítménye nélkül. Nem véletlen, hogy az EU gazdaságpolitikájában a Közös Agrárpolitikának (KAP) döntő szerepe van. Az EU csaknem ötvenéves története a biztonság megteremtéséről szól. Robert Schuman azonban még az emberek fizikai biztonságából indult ki, Nyugat-Európa pacifikálása volt a célja. A biztonság mint célkitűzés azóta fokozatosan új értelmezést nyert: áttevődött az élelmiszer-biztonság területére. Az európai mezőgazdálkodók sorsát az fogja eldönteni, hogy képesek lesznek-e olyan élelmiszereket előállítani, amelyek az emberi szervezetre ártalmatlanok. A feladat nagyságát leginkább abból ítélni lehet meg, hogy minél többet foglalkozunk a témával, annál újabb és újabb gondok merülnek fel, amelyek súlyos következményekkel járhatnak. Nem elég tehát olcsó és kiváló minőségű élelmiszereket termelni, a piacon csak az él meg, aki ezeket a követelményeket magas színvonalú és garantált élelmiszer-biztonsággal tudja kiegészíteni.

Az EU állampolgárai számára magától értődő, hogy a természet egyensúlyának megtartásában a mezőgazdálkodás alapvető szerepet játszik. Amit más ágazatok, például az ipar, a közlekedés, az építőipar, sőt, maga a mezőgazdaság is „kivesz” a természetből, azt elsősorban a mezőgazdálkodás pótolhatja vissza. Ehhez azonban a vidéken élő népességet meg kell tartani, és méltányos életkörülményeket kell számára biztosítani. Senki sem vitatja, hogy a vidékfejlesztéssel kapcsolatos többletköltségeket az élelmiszerek árában el kell ismerni, és a növekvő élelmiszer-biztonsággal kapcsolatos újabb befektetéseknek is meg kell térülniük.

A túltermelés ára

Az EU annyi pénzt fizetett be a tagországokkal költségvetésébe, amennyit a mezőgazdaság támogatására és a vidékfejlesztésre fel kíván használni. Az európai adófizetők nyomására azonban nagyon takarékosan kell bánnia ezekkel a forrásokkal. Kezdetben a gazdák támogatásának fő forrása a világpiacon árnál lényegesen magasabb belső termelői árak kialakítása volt. Ez érdekeltté tette őket a termelés gyors növelésében, s ezzel egyidejűleg további, ma is gyötrő problémák forrásává lett. A magas termelői árakra épülő mezőgazdálkodás önmaga versenyképességét ássa alá a világpiacon. Mivel rövidesen világossá vált, hogy a legtöbb pénzt a túltermelés emészti fel, méghozzá indokolatlanul, a KAP alaptörekvésévé vált a termelés és az értékesítési lehetőségek összehangolása, ez néhány fontos ágazatban a termelés korlátozását jelenti. Az is egyértelmű, hogy a túltermelés feleslegesen emészt fel erőforrásokat. A termelői árak folyamatos csökkentése logikus intézkedés, de emiatt a gazdálkodók jövedelmét közvetlen támogatással kénytelenek pótolni. Mivel ez utóbbi pénzzel nem kell elszámolni, minden gazda arra költi, amire akarja, alig van esély a csökkentésre, szinte szerzett joggá vált az elmúlt évtizedben, folyamatosan pénzt pumpálva a sokszor versenyképtelen gazdaságokba. Ez az a támogatási forma, amelyet az újonnan belépőknek csak részben kívánnak biztosítani. Köztudott, hogy nélküle az EU gazdaságainak túlnyomó többségében ráfizetéses a gazdálkodás, az újonnan belépőknek pedig elviselhetetlen versenyhátrányt okoz.

A támogatási rendszer egyre inkább a gazdálkodás átstrukturálását szolgáló vidékfejlesztési, környezetvédelmi, illetve tájfenntartási teendők javára tolódik el. Ezen a területen az EU lényegesen kedvezőbb

támogatási formákat tesz hozzáférhetővé azok számára, akik fogadóképesek. Erre annál inkább szükség van, mivel a termelési mennyiségek hajszolása, az iparszerű technológiák egyre több helyen okoznak elviselhetetlen környezeti nyomást.

„Az a baj, hogy az embereknek csak egy gyomruk van” – mondta egy EU diplomata. A fogyasztás érdemi növelése az EU zárt rendszerében aligha lehetséges. Így nem a több termék, hanem az olcsóbb előállítás lehet a megoldás. Az alapanyagot termelő gazdaságok és élelmiszer-feldolgozó üzemek tehát hatékonyság növelésének, ennek megfelelően korszerűsítés kényszere alatt állnak. Az ehhez szükséges versenyképességet fenntartó technikák bevezetése csak a koncentráció egy magasabb fokán történhet meg.

Az EU a különféle gazdasági ágazatok termékeit már korábban az egységes belső piac szereplőivé tette. Ide tartoznak a feldolgozott élelmiszerek is. A mezőgazdasági alapanyagok esetében más a helyzet. Az ágazat sajátosságai és korlátozott versenyképessége miatt szigorú rendtartást kellett bevezetni és kell fenntartani a továbbiakban is, különösen fontos ez a kevésbé alkalmazkodóképes ágazatokban. Az állattenyésztésben például a kerdőzók esetében valósul ez meg szembetűnően.

A belépő országoknak az agrárrendtartással kapcsolatos törvényeiket hatályon kívül kell helyezniük, mivel ezen a területen nem az egyes országok törvényei, hanem a közösségi jog lesz a mérvadó. Az agrártámogatásokat a továbbiakban Brüsszelből folyósítják a KAP szabályai szerint. Közösségi szabályozás vonatkozik az élelmiszerekre is. Mivel e terület biztonsági követelményei egységesek, nem lehetnek eltérések, és nem lehet átmeneti mentességet sem kérni. A biztonságos élelmiszerekhez ugyanis minden EU polgárnak joga van, s ezt a közösség köteles szavatolni.

A biztonság mindenkít megillet

A vázolt követelmények miatt – a mezőgazdasági termékek termelésének szabályozásán túlmenően – folyamatosan kidolgoztak olyan rendelkezéseket, amelyek az élelmiszereket biztonságossá teszik a fogyasztók számára. Az elmúlt évek állategészségügyi problémái és az ebből adódó humán-egészségügyi gondok mindenek elé helyezték az élelmiszerekkel kapcsolatos jogalkotást. Olyan szabályok láttak napvilágot, amelyek összehangolják a növény- és állat-egészségügyi tennivalókat, végül tűzve ki a fogyasztók bizalmának megnyerését és maximális védelmüket az élelmiszerekkel kapcsolatos károsodásoktól. Ehhez a termelési és feldolgozási technikákkal szemben egységes követelményeket kell állítani.

Az EU alapelvei között fontos szerepe van annak a követelménynek, hogy egyetlen tagország sem hozhat olyan törvényt, amelyek a piac szabadságát bármilyen módon korlátozzák. Ezalól csak kis számban, korlátozott területen, rövid átmeneti időszakokra lehet mentességet (derogációt) kérni, amely azonban nem érintheti például a verseny tisztaságát, nem okozhatja az élelmiszer-biztonságnak vagy a fogyasztók védelmének a gyengülését.

Hasonló alapelv, hogy Brüsszelben – EU-szinten – csak azt kell szabályozni, ami az Unió működését, illetve polgárainak érdekeit, főként egészségének biztonságát alapvetően veszélyezteti. E területen halványabban érvényesül a szubszidiaritás elve, amelynek szellemében mindent azon a szinten kell szabályozni, ahol arra a lehe- tőségek, feltételek, ismeretek leginkább rendelkezésre állnak.

Az élelmiszerlánc nem lehet hiányos

Ez a szlogen az EU élelmiszer-termelésének alapelveit tükrözi. Az élelmiszerlánc már

a takarmányok vetőmagtermesztésénél elindul. A takarmánynövények, a növényi eredetű élelmiszerek tartalmazhatnak olyan anyagokat, amelyek az emberi szervezetbe jutva kóros elváltozásokat okozhatnak. Ezt tetézhetik a feldolgozás során használt különféle anyagok. A termelési folyamat során a talajból, a vízből, a levegőből közvetlenül is kerülhetnek károsító anyagok az élelmiszerekbe. Hosszú idő alatt ezek a szervezetben lerakódnak.¹

A fogyasztók a termék szemrevételezésénél számos jellemzőt önmaguk is meg tudnak állapítani. Vannak azonban olyan tulajdonságok, amelyek csak laboratóriumi módszerekkel vizsgálhatók, érzékszervileg nem. Ezért az élelmiszer-vásárlás bizalmi alapokon nyugszik. Ezt a bizalmat garanciákkal kell megerősíteni, mert könnyebb azt elveszíteni, mint visszaszerezni.

Reflektorfényben az állattenyésztés

Nyugat-Európa mezőgazdaságában az állattenyésztésnek kiemelkedő szerepe van. A nagy kiterjedésű legelők és takarmánytermő területek kifejezetten alkalmasak az állattenyésztésre, ha ehhez kedvező éghajlati feltételek is társulnak. A történelmi fejlődés során hagyományos állattenyésztőtársaságok alakultak ki, ahol az ismeretek apáról fiúra szálltak, napjainkban pedig az információs forradalom legújabb eredményei az információk forrásai.

Az állati eredetű élelmiszerek fogyasztásának növekedése a javuló életszínvonal velejárója. E területen meghaladják a magyarországi értékeket, amelyek egyébként az elmúlt évtizedben visszaestek. Állattenyésztésünknek ezért nemcsak a nemzetközi piacon van keresnivalója, hanem a magyar fogyasztók is potenciális piacbővítés lehetséges alanyai. A bővítés után az EU országaiba szállítandó termékek

többé nem minősülnek exportnak, semmiféle korlátozással nem találkozhatnak, különösen akkor, ha betartjuk a növény- és állategészségügy, az állatvédelem, illetve az élelmiszer-előállítás szabályait.

Az élelmiszer-termelés a takarmány előállításával kezdődik. Célszerű, ha az állattenyésztő gazdálkodó ezt saját földjén tudja elvégezni. A sertés és baromfi ágazatban szükséges abrak ugyan beszerezhető a piacon, de az árreakciók drágítják a takarmányozást, rontják a versenyképességet. A fejlett országokban ez természetesen beépült az árakba, nálunk viszont veszteségforrás lehet. A kérődzők tömegtakarmányának saját földön történő előállítása fontos előnyt jelent, mivel a bérelt földön termelt takarmány emelné az önköltséget. Aki állattenyésztésbe akar befektetni, általában ragaszkodik a saját földterülethez. Magyarországon a földtulajdon és földhasználat ilyen mértékű szétválása nem kedvez az állattenyésztésnek, különösen a szarvasmarha és a juh ágazatnak.

A takarmány előállításának leglényegesebb eleme a fehérjenövények termesztése. Hazánkban hiány van fehérjetakarmányból, ennek nagy mértékét azonban semmi nem indokolja. A hiány sokszor gyenge minőséggel is párosul, amely nem is annyira pénz, inkább odafigyelés kérdése. A hiányt importból pótoljuk, ami nemcsak drága, de a szállító országokban elterjedt, genetikailag módosított szója takarmányozása nem tesz jót az imázsunknak. Magyarországon nem engedélyezett a genetikailag módosított növények termesztése, így a hazai takarmányból előállított állati termékek nagyobb bizalmat élvezhetnek a vásárlók körében. Ennek érdekében a kilencvenes évek elején elkezdett fehérjeprogramot nagyobb sebességre kell állítani. A nagy volumenű szójaimport sajnos nem váltható ki teljes egészében hazai fehérjenövényekkel, de a behozatal jelentősen csökkenthető.

¹ E kérdésről bővebben szól Nagy Attila tanulmánya.

Hangsúlyozni kell, hogy megfelelő fehérejetetés nélkül jó minőségű, versenyképes és a piacokon is keresett tenyészállat, illetve állattenyésztési termék nem állítható elő.

Az állattenyésztés egyes ágazatainak rendtartását időszerű lenne már a taggá válás előtt bevezetnünk. Tudatosítani kell a magyar gazdálkodókkal, hogy szigorú szabályozásra számíthatnak a marha- és juhász, valamint a tej termelésében. A gazdálkodói szuverenitás számos területéről le kell mondaniuk, ha a jövedelempótló támogatásnak akár a töredékére is igényt tartanak. A sertés-, illetve baromfi ágazatban a szabályozás indirekt, a takarmányárak stabilizálásán keresztül valósul meg. Jövedelempótló támogatás itt nincs, minden gazdálkodónak saját feladata és felelőssége, hogy elkerülje a túlermelést, és a piaccal megteremtse az összhangot.

Belépésünk után az export hazai támogatását meg kell szüntetni, és az export-támogatást a továbbiakban Brüsszeltől kell igényelni, pontosabban esetenként pályázat útján megszerezni. Itt az a nyerő, aki a lehető legkevesebb támogatást kéri az adott termék kiszállításához harmadik országokba. Ne feledjük, hogy exportnak csak az EU-n kívüli országokba történő eladás számít, mivel a várhatóan 25 tagú EU piaca egységes belső piacnak minősül, ahol az árak korlátozás és vám nélkül értékesíthetők. Sikerre az számíthat, aki versenyképes áron kiváló minőséget kínál, és magas szinten garantálja termékei élelmiszer-biztonságát.

Az EU lényeges jellemzője, hogy a tagországok, így Magyarország élelmiszertermelése is megőrizheti nemzeti sajátosságait. Ezt a lehetőséget messzemenően ki kell használnunk. A hungarikumok piaci térnyeréséhez azonban a jelenleginél sokkal intenzívebb arculatformáló és marketingmunkára van szükség.

Életfogytiglani tanulásra ítélve

A rohamosan globalizálódó világ, az információs forradalom csak azokat hagyja a porondon, akik folyamatosan képesek megújulni. A versenyképesség fokozása nem kerülhet le a napirendről. Ennek területei a technológia korszerűsítése, a minőségbiztosítás, a marketingmunka, a szakképzés és tanácsadás, a kis- és középvállalatok versenyképességének fokozása, a hungarikumok, biotermékek ismertté tétele, az eredet- és minőségbiztosítás eurokonform szabályozása és gyakorlata. Kivált a minőségellenőrzés és tanúsítás intézményrendszere követel jelentős pénzügyi többletforrást.

A korábbi hiánygazdálkodás következtében a fogyasztóvédelem a csatlakozó országokban nem felel meg a követelményeknek. Intézményeit meg kell erősíteni, hatékonyabbá tenni. Itt sem elég a törvények jogharmonizációja, lényeg a jogalkalmazás.

A felzárkózás nem történhet meg a kedvezőbb összetételű élelmiszer-nyersanyagok termelésére, a beltartalmi értékekre összpontosító, azokat kímélő technológiák fejlesztése, az élelmiszer-biztonságot szolgáló tudományos kutatómunka nélkül.

Végül, de nem utolsósorban a célirányos oktatás és a folyamatos szakmai továbbképzés fontosságát kell aláhúzni, nem csak az egyetemi oktatásban, hanem minden fokozatban, ezen belül a felsőoktatásban is. A csatlakozás sikere nem elsősorban a pénzbeli támogatásokon fog múlni, hanem azon, hogy a magyar élelmiszer-gazdaság szereplői képesek lesznek-e elsajátítani a korszerű ismereteket, át tudják-e állítani gondolkodásmódjukat innovatív, állandóan megújulásra kész, vállalkozó szellemű irányba.

Kulcsszavak: Európai Unió, csatlakozási kilátások, élelmiszergazdaság, élelmiszerbiztonság, versenyképesség, agrárszabályozás, környezetvédelem

IRODALOM

- Csete László, Láng István (1999) Az agrárstratégia minőségi dimenziói, Minőség és agrárstratégia MTA kiadvány, Bp.
- Fehér István – Pete Nándor (2001) A hazai agrárgazdaság EU harmonizációja. *Gazdálkodás* **2.** sz., Bp.
- Halmi Péter (2000) A magyar mezőgazdaság európai integrációjának feltételrendszere Európát kutatva, EU Kutatási Konferencia kiadv.
- Horn Péter (2000) A globalizáció, a versenyképesség és a fenntartható fejlődés néhány kérdése az állattenyésztésben. (Az Acta Kaposvariensis tudományos ülészak anyaga)
- Kiss Judit (2001) Az EU CAP várható változásairól. *Gazdálkodás* **6.** sz., Bp.
- Kovács Ferenc (1998) Agrártermelés, környezetvédelem, népegészségügy. *Magyarország az ezredfordulón*, MTA kiadvány, Bp.
- Kovács Ferenc, Csete László (2000) Agrárgazdaság az ezredfordulón. *Magyarország az ezredfordulón*, MTA kiadvány, Bp.
- Nagy Frigyes (2002) Lépni kell, ha nyerni akarunk! Gondolatok az EU élelmiszergazdaságáról *Gazdálkodás* **1.** sz., Bp.
- Udovecz Gábor (1997) Miként hat a főbb mezőgazdasági ágazatok versenyhelyzetére az EU-hoz való csatlakozás? MTA kiadvány, Bp.
- Varga Gyula (1997) Mikről és miként tárgyaljunk az EU-val? Ajánlások a tárgyalási stratégiához. *Magyarország az ezredfordulón*, MTA kiadvány, Bp.

